

CRIZA PANDEMICĂ, UN IMBOLD PENTRU MODERNIZAREA SOCIETĂȚII MOLDOVENEȘTI

<https://doi.org/10.52673/18570461.21.3-62.09>
CZU: [316.6:616-036.22+316.4](478)

Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar **Rodica CIOBANU**

E-mail: rod.ciobanu@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6071-8178>

Universitatea de Stat din Moldova

PANDEMIC CRISIS, AN INCENTIVE FOR THE MODERNIZATION OF MOLDOVAN SOCIETY

Summary. The social order and stability, security and well-being have become essential in the context of the pandemic crisis, highlighting many social and human issues. This article, focusing on the identification of governance mechanisms for the protection of human rights, emphasizes the weaknesses shaped by the pandemic crisis and argues in favor of the need to modernize the Moldovan society. With the assessment of the social-human impact of the pandemic as main objective, the theoretical-methodological framework of synergetics has been used, enabling to deal with the problem within the conceptual, functional, and operational frameworks.

Keywords: crisis, pandemic, governance, modernization, society, authorities and citizens.

Rezumat. Echilibrul și ordinea socială, securitatea și bunăstarea au devenit esențiale în condițiile crizei pandemice, care a reliefat multiple probleme sociale și umane. Conținutul acestui articol, orientat spre identificarea mecanismelor de guvernare axate pe protecția drepturilor omului, scoate în evidență vulnerabilitățile profilate de criza pandemică și se concentrează pe susținerea opiniei că în prezent s-a accentuat necesitatea modernizării societății moldovenești. Urmărind drept obiectiv evaluarea impactului socio-uman provocat de pandemie, s-a apelat la cadrul teoretico-metodologic al sinergeticii, care a facilitat tratarea problemei în formula interdependențelor conceptuale, funcționale și operaționale.

Cuvinte-cheie: criză, pandemie, guvernare, modernizare, societate, autorități și cetățeni.

PRELIMINARII

Situația pandemică a marcat major societățile și omenii la nivel mondial, a scos în evidență multiple lacune, precum și incapacitatea societăților de a face față crizelor care au devenit tot mai frecvente. Studiile întreprinse demonstrează că pandemia Covid-19 a transformat dinamica socială, a provocat o stare de haos cu entropie informațională sporită și a profilat lacune în organizarea social-statală din Republica Moldova.

În acest context, ne-am propus argumentarea modului în care poate fi minimalizat impactul negativ al pandemiei prin concursul rațional și responsabil al tuturor actorilor sociali (atât indivizi separați, cât și autorități, precum și societatea per ansamblu). Cercetarea are ca teme valorificarea reperelor teoretico-metodologice ale sinergeticii (categorii și principii) în evaluarea situației de criză actuală și canalizarea instrumentelor acestora spre identificarea modalităților de menținere a echilibrului social în condiții de pandemie (pandemia fiind percepută în calitate de fluctuație cu impact asupra ordinii sociale). Analiza organizării sociale în condițiile pandemiei prin aplicarea metodei, principiilor și categoriilor sinergeticii, chiar dacă implică incertitudine, totuși datorită interconexiunilor dintre ordine

și dezordine (haos), pune problema posibilității echilibrului ori dezechilibrului, a stabilității ori instabilității sociale. Întrebarea la care probabil că mulți încearcă să formuleze un răspuns adecvat este următoarea: în ce măsură perturbările provocate de pandemie la nivel de societăți fac posibilă instituirea unei ordini sociale noi, ori cel puțin contribuie la modernizarea societății moldovenești prin revizuirea modului în care este construită relația dintre guvernare și cetățeni luând în considerare vulnerabilitățile și deficiențele înregistrate pe timp de pandemie.

Pentru a identifica un răspuns la această întrebare vom aduce unele precizări asupra conceptelor operate în studiul nostru. Astfel, noțiuni precum ordine și dezordine (ori haos) sunt cele care individualizează cadrul teoretico-metodologic al sinergeticii. Pentru a indica modul în care acestea sunt înțelese vom face referință la semnificațiile desprinse de S. Marcus (*Nouă chipuri ale ordinii și haosului*) [1], care prin paralela dintre ordine și haos oferă modalitatea în care pot fi deduse mai multe conotații majore: 1. Ordinea ca structură și haosul ca stare amorfă; 2. Ordinea ca prezență a unei reguli și haosul ca absență a oricărei reguli; 3. Ordinea ca informație și haosul ca entropie; 4. Ordinea ca previzibilitate și haosul ca fenomen aleator;

5. Ordinea ca simplitate (complexitate redusă) și complexitatea ridicată ca haos; 6. Ordinea ca armonie (simetrie) și haosul înșelător, antisimetric; 7. Ordinea ca stabilitate și haosul ca instabilitate, așa-numitul haos determinist; 8. Ordinea ca absență și haosul ca neant; 9. Ordonat-haotic vs. clar-confuz.

Raportate la contextul social actual, toate aceste semnificații ne duc la gândul că în condiții de pandemie trăim într-o lume dezzechilibrată și aflată în stare de haos, în care avem nevoie de eforturi conjugate și soluții adecvate pentru a fi depășită. Și aceasta fiindcă într-o societate este ordine atunci când instituțiile sociale funcționează în interes social realizându-și misiunea asumată, iar acțiunile umane sunt în concordanță cu legitățile și principiile prestabilite de la originea societății, pe când în condițiile în care fiecare subsistem sau element se manifestă și acționează după bunul său plac, se constată o stare de haos. F. von. Hayek [2] afirmă că ordinea socială, precum sunt legile, limba, piețele constituie rezultate ale acțiunii umane și nu proiectul uman ca atare. Din această perspectivă poate fi validată ideea că toate fenomenele sociale sunt determinate de un cumul de acțiuni individuale și/ori colective (care în cadrul sinergeticii se întâlnesc în formula fluctuațiilor).

În consecință, ordinea socială poate fi determinată după modul în care sunt respectate și promovate principiile, valori, norme și practici comun acceptate, împărtășite și necesare pentru dezvoltarea atât a persoanei, ca individ separat, cât și ca parte a unui sistem organizat sub forma social-statală, se menționează în lucrarea *Ordine și haosul în dezvoltarea sistemelor sociale* [3]. În condițiile în care normele și valorile sunt sfidate, cele impuse sunt considerate improprii și nu sunt respectate, ordinea socială este înlocuită de instabilitate, iar societatea – divizată și segmentată. În atare condiții ordinea socială poate fi menținută doar prin conștientizarea și practicarea acțiunilor sociale sinergice care au ca suport un obiectiv major al societății: depășirea pandemiei cu pierderi cât mai puține și a crizei provocate de aceasta. „Se resimte, în prezent, o imperioasă nevoie de a lega, de a interfera, de a identifica analogii și diferențe, de a reintegra și sintetiza, de a pune în conjuncție ceea ce, după secole de gândire disjunctă, fusese fracturat” [4, p. 16].

Cadrul teoretico-metodologic al sinergeticii înaintează principii privind analiza sistemelor complexe și haotice [5] care nu pot fi simplificate, precum cele sociale, pentru care oferă un cadru conceptual unic de analiză ce generează soluții, principii și concepții de organizare pornind de la complexitatea situațiilor pe care le parcurg.

În opinia noastră, pentru a înțelege posibilitățile de tranziție de la starea actuală de criză la una de normali-

tate, este necesară revizuirea structurală, instituțională și funcțională a ordinii sociale existente în Republica Moldova. Opinia este confirmată și de evaluări și aprecieri ale reprezentanților mai multor domenii (politologi, sociologi, juriști, filosofi, politicieni ș.a.) care consideră că societatea moldovenească este una divizată, marcată de probleme sociale, politice, economice ș.a. care pe timp de pandemie s-au aprofundat. Astfel, constatăm că societatea moldovenească necesită modernizare, consolidare și solidarizare, precum și creșterea cooperării și încrederii cetățenilor în instituțiile de stat și autorități. Totodată, operând cu ideea de fluctuații, ce reprezintă evenimente, procese neașteptate, imprevizibile care ar putea servi drept impuls de transformare a sistemului, vom invoca posibilitatea unor schimbări majore în societatea post-pandemie.

Ca urmare a experienței de relaționare dintre cetățeni, instituții și autorități în cei 30 de ani de independență, în urma multiplelor probleme cu care s-au confruntat, a crizelor politice frecvente din țară, devine explicabil de ce în condiții de pandemie s-au precipitat procesele și evenimentele, a fost depășită capacitatea omului de a conștientiza din start gravitatea situației și de a se reorienta spre acțiuni de securitate personală și socială. Lipsa de încredere a cetățenilor în autorități și instituții este determinată de funcționalitatea, eficiența și capacitatea acestora din urmă de a fi receptivă la problemele invocate și de a răspunde cu soluții pertinente la necesitățile cotidiene. În consecință, identificăm două dimensiuni principale în relația dintre persoană și societate: 1) sentimentul de apartenență social-statală și încredere în rolul protector al autorităților; 2) manifestări ale interacțiunilor dintre cetățeni și autorități, ale relațiilor dintre persoane în perioada de pandemie Covid-19.

Observarea evenimentelor și proceselor din Republica Moldova în ultimii ani și, în particular, în perioada de după declanșarea pandemiei întărește convingerea că relația de reciprocitate dintre autorități și cetățeni în configurația actuală a statelor este una esențială în condițiile în care la nivel oficial au fost recunoscute posibilele crize și multiplele provocări la care vor continua să fie supuse societățile și statele. Mai mult, sesizăm necesitatea unor principii clare de organizare, cooperare și colaborare dintre instituții și cetățeni, acceptate de toți membrii societății (atât autorități, cât și indivizi separați), bazate pe relații de încredere, responsabilitate și solidaritate, fără de care nu poate fi construită o societate, chiar și digitalizată, și nici nu poate fi depășită o situație de criză, precum este cea provocată de pandemie.

În consecință, acest demers științific intervine pe fondalul stării de haos care s-a manifestat în societăți

prin contradicții decizionale, prin acțiuni individuale și colective, prin multiple probleme care au ieșit la suprafață în condițiile societăților marcate de pandemie. Problematika organizării sociale și a ordinii a fost pe tot parcursul pandemiei una care a interesat atât autoritățile, cât și cetățenii. Raportat la această situație, potențialul teoretico-metodologic al paradigmei sinergetice în abordarea sistemelor sociale aflate la limita dintre ordine și haos ar fi, în opinia noastră, una adecvată. Astfel, vom opera preponderent cu noțiuni precum ordine și dezordine (haos), fluctuații, criză, informație (comunicare), modernizare și echilibru social.

VULNERABILITĂȚI SOCIALE ȘI PROBLEME UMANE

Covid-19 a devenit o problemă globală care a determinat umanitatea să-și reorienteze eforturile spre identificarea măsurilor de minimalizare a impactului devastator al pandemiei ce-a marcat cu rapiditate tot globul pământesc. Situația catastrofală în care s-au pomenit statele, neputincioase în fața virusului ucigaș, a schimbat radical stilul de viață obișnuit al oamenilor, standardele de viață, starea de normalitate, ordinea socială instituită etc.

Covid-19 a declanșat o criză profundă atât în societate, cât și la nivel de persoană, fapt ce a trezit multiple interogații cu referire la autenticitatea vieții umane, dar a pus și problema vulnerabilității acesteia. De la începutul pandemiei zilele au fost numărate în cifre care exprimau numărul de persoane testate pozitiv, numărul de decese, numărul de măsuri noi de protecție necesare a fi respectate și un șir continuu de decizii ale comisiilor specializate și responsabile privind măsurile și restricțiile instituite ori ridicate. Am ajuns a avea un spațiu public în exclusivitate monopolizat de subiectul pandemiei, dar și bulversat de falsuri, comportamente și decizii, în care oricare alte probleme umane și sociale parcă nu ar mai exista. Ca rezultat, așa cum au afirmat și reprezentanții ONU, pandemia a scos la iveală „toate fisurile și fragilitățile societăților” [6].

Primul pas important, inclusiv în Republica Moldova, în raport cu pandemia a fost impunerea restricțiilor, care a fost și primul indicator al dezacordului și rupturii dintre autorități și cetățeni. Guvernul Republicii Moldova la 16 martie 2020 a declarat stare de urgență pentru o perioadă de 60 de zile. În urma instituirii regimului stării de urgență, Comisia pentru Situații Excepționale, convocată de Prim-ministrul țării, a fost împuternicită să adopte măsuri de combatere a pericolului pentru sănătatea publică, inclusiv „coordonarea activității mijloacelor de informare în masă privind informarea populației despre cauzele

și proporțiile situației excepționale”, precum și un șir de restricții [7]. Conform prevederilor Legii nr. 212, măsurile cu caracter politic, economic și social sunt menite să asigure ordinea publică în situații excepționale (Legea nr. 212 din 24.06.2004). Chiar și așa, Republica Moldova a continuat să fie una dintre cele mai afectate de pandemia Covid-19 țări europene [8]. Astfel, pe prim plan apare problematica continuității și ordinii sociale, care trebuie să fie menținută și în condiții în care echilibrul social, normalitatea vieții sociale a devenit alta, cu o schimbare radicală a obișnuințelor de până la pandemie. În consecință, societatea s-a divizat în două tabere: a celor care s-au arătat receptivi la solicitările autorităților de a respecta normele de sănătate publică și realiști în ce privește pericolul Covid-19 și a celor care au manifestat non-conformism și scepticism, aceștia din urmă dovedindu-se a fi mult mai numeroși decât cei dintâi.

Cu referire la sciziunea socială în cauză analistul C. Părvulescu, citat de Pora, accentuează: „Pe de o parte avem o pătură socială care a luat foarte în serios pandemia, care a presat pentru acțiuni guvernamentale coerente și care a respectat restricțiile, pe de altă parte, o altă pătură socială care a fost foarte ușor de manipulat prin teoriile conspirației, ceea ce a făcut ca România să se împartă pe acest clivaj: cei care sunt dispuși să colaboreze cu autoritățile și cei care, într-un spirit de protest, refuză orice colaborare. Lucru pe care l-am plătit masiv, pentru că ei sunt cei care nu au respectat gesturile barieră și au făcut posibilă propagarea virusului” [9], opinie ce caracterizează inclusiv societatea moldovenească. Au fost luate însă și măsuri de urgență (justificate) care au restricționat drepturile cetățenilor, precum și decizii și reglementări care au fost ulterior declarate neconstituționale și care au pus în pericol principalele componente ale statului de drept. Printre ele se numără „slăbirea inutilă a principiului separării puterilor, creșterea riscului de corupție, limitarea accesului la justiție și introducerea pedepselor arbitrare pentru cetățeni, și restricționarea accesului publicului la informații vitale” [10].

În contextul Republicii Moldova, s-a dovedit că nu există practic cooperare și colaborare între membrii societății moldovenești, că avem o societate dispersată în care, din cauza lipsei de încredere în autorități, a comunicării proaste dintre autorități și cetățeni, criza s-a aprofundat continuu, societatea a devenit tot mai divizată în lipsa unei poziții comune și tranșante a guvernanților cu referire la pandemie. În plus, criza politică prelungită, lupta acerbă pentru putere fără a lua în seamă pericolul virusului, ba mai mult, fluxul de informații distorsionate ori eronate care circulau și se multiplicau nestingherit, fără

a fi infirmate la nivel de stat, a pus în joc siguranța persoanelor, ordinea socială, sănătatea publică. Or, eficiența unei conduceri și organizări sociale depinde de conștientizarea și înțelegerea modului în care are loc în societate circuitul informațional. În acest sens, J. Lapiere [11] apreciază ansamblul proceselor decizionale și comportamentale în organizarea socială, prin atribuirea unui rol important comunicării.

Pe această dimensiune, studiul *Intoxicare și propagandă în gestionarea crizei COVID-19 în Republica Moldova* [12] arată că în țara noastră asupra pandemiei Covid-19 s-au pronunțat mai întâi politicienii și-n al doilea rând specialiștii. În plus, se menționează că Republica Moldova nu a avut o strategie coerentă de comunicare privind pandemia Covid-19, iar mulți dintre înalții oficiali de la Chișinău au ignorat regulile elementare de protecție anti-Covid, dând un exemplu negativ populației în acest sens. Pentru autoritățile Republicii Moldova, combaterea propagandei anti-Covid nu s-a dovedit a fi o prioritate, guvernării speculând deseori în mass-media cu mesaje derutante pentru a manipula electoratul și a-și impune propria agendă. Dar, după cum afirmă Comisarul ONU pentru drepturile omului M. Bachelet, „politizarea unei pandemii este mai mult decât iresponsabilă, este absolut reprobabilă” [6].

În prezentarea rezultatelor cercetării sociologice realizate de Compania CBS Research la comanda Asociației Comunitatea „WatchDog.MD”, activistul civic V. Pașa menționează că percepția moldovenilor privind COVID-19 ține „foarte mult de responsabilitatea comunicării, eficiența, exemplificarea și calitatea comunicării în această perioadă de criză, inclusiv a autorităților” [13]. În același timp, cercetarea în cauză a indicat lipsa de încredere în relația dintre autorități și cetățeni. „Atunci când actuala guvernare alimentează ani la rând tot felul de conspirații și dezinformări, și-au cam săpat groapa singuri, pentru că, având predicția să creadă în tot felul de falsuri, acum în perioada pandemiei, oamenii s-au întors împotriva lor și nu au încredere în ei. De fapt, aceste conspirații alimentează la moment neîncrederea concretă în guvernul existent”, menționează V. Pașa [13].

În confirmarea lipsei unei sinergii dintre decizii, acțiuni, persoane și instituții vin mai multe opinii expuse de experți, reprezentanți ai societății civile, jurnaliști ș.a., care reiterează că unul dintre factorii cu impact negativ asupra gestionării pandemiei a fost calitatea comunicării. După cum accentuează reprezentantul Școlii de Management în Sănătate Publică, R. Rusu-Gramma, în interviul publicat de către V. Călugăreanu [14], „comunicarea în pandemie este mai importantă decât aparatele de ventilare”, iar creșterea

numărului de decese și infecțiuni în Moldova este cauzată inclusiv de faptul că nu s-a făcut un front comun anti-Covid al tuturor actorilor sociali (Călugăreanu, 2020). Mai mult, datorită mesajelor confuze și contradictorii emise în spațiul public, societatea moldovenească s-a dovedit a fi total lipsită de responsabilitate, afirmă psihologul Ș. Popov: „președintele spune una – prim-ministrul alta, medicii strigă cu totul altceva, iar Biserica procedează exact invers (...) omul respinge tot și își caută de viața sa” [14].

Societatea moldovenească și până la pandemie era divizată și dezagregată de factori de natură politică, economică, social-culturală ș.a. Studiul *Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova* confirmă acest fapt. „Societatea moldovenească rămâne a fi dezbinată de-a lungul unor repere etnice și lingvistice; elitele exploatează și aprofundează dezbinarea și frecvent prezintă alte grupuri etnice ca o amenințare. Există o discrepanță mare între documentele de politici și problemele reale în domeniul relațiilor interetnice” [15, p. 49]. Și mai mult au ieșit în evidență problemele societății moldovenești în timpul pandemiei.

Astfel, în societatea moldovenească se atestă o criză socială profundă, o lipsă de cooperare și colaborare dintre autorități și cetățeni, lipsă a spiritului critic, care sunt rezultat al deprinderilor sociale cultivate până la pandemie. Or, în condițiile pandemiei societatea se polarizează în special în jurul unor anumite convingeri, care nu mai sunt puse la îndoială, ci percepute *sine qua non*, fenomen atestat nu doar în Republica Moldova, ci și în alte state ale lumii. Poeta Ana Blandiana opinează, citată de Pora: „Pandemia a funcționat peste tot ca o radiografie fără milă a tuturor vechilor țări și neîmpliniri, iar ceea ce ni s-a dezvăluit astfel este înspăimântător. De la infrastructura conductelor de apă caldă la cea a instalațiilor electrice, de la structura contradictorie și lipsită de rigoare a sistemelor de salarizare și recompensare până la structura strigătoare la cer a sistemului de pensii, de la structura programelor școlare până la structura nesigură și adesea suspectă a relațiilor dintre puterile funcționând în statul care ar trebui să fie de drept, totul este deteriorat, învechit, nemaifuncțional, greșit, putred, totul trebuie restructurat, refăcut, regândit, așezat pe alte baze, mai corecte, mai logice, mai raționale, mai oneste” [9].

Având drept reper această situație dificilă, pe alocuri paradoxală, pe care au parcurs-o cetățenii de la declanșarea pandemiei, evaluăm rolul acțiunilor intenționale individuale și colective în menținerea echilibrului și traseului de dezvoltare a societăților, ținând cont de modul în care este tratată relația dintre ordine

și dezordine (haos), precum și factorii ce pot provoca schimbări radicale și rapide în organizarea socială [16, pp. 140-148]. În condiții de criză, acțiunea individuală se manifestă în calitate de fluctuație întâmplătoare, dar cu impact pentru sistemul social, în circumstanțe în care deciziile autorităților, măsurile adoptate și eforturile de micșorare a numărului persoanelor infectate nu au dat rezultat, astfel încât ele devin definitorii pentru parcursul și echilibrul social, care se schimbă de la o zi la alta. Or, OMS chiar de la începuturile pandemiei avertiza că aceasta va fi de durată și reitera necesitatea acțiunilor colective și imediate, a unor eforturi majore coordonate care însă nu prea erau auzite de toți și de fiecare, ajungând să se agraveze situația la nivel mondial și local, pentru ca într-un final, după o perioadă destul de îndelungată în care au fost trecute cu vederea multiple probleme, contextul pandemic și criza declanșată de aceasta să se aprofundeze. În consecință, se vehiculează relația dintre ordine și dezordine (haos) și ideea unui impact major și de durată al crizelor respective asupra societății post-pandemice, care ar putea determina schimbarea formei de organizare socială și de dezvoltare.

În acest context, problemele cheie care ies în evidență sunt raportate la relațiile dintre guvernare și cetățeni, dintre cetățeni, dintre autorități și instituții, eficiența comunicării dintre acestea și capacitatea lor de a fi raționali și responsabili, de a-și conjuga eforturile în vederea realizării unor obiective comune, prioritar pentru menținerea echilibrului social.

DIRECȚII DE ACȚIUNE

Prin cercetarea inițiată ne-am propus elaborarea unui studiu generalizant, teoretico-aplicativ, asupra marii diversități de probleme profilate de pandemie, care printr-o perspectivă critică a evaluărilor ar putea genera soluții și instrumente capabile să stimuleze o practică social-normativă și axiologică caracterizată printr-un grad sporit de responsabilitate individuală și colectivă (socială), menită să contribuie la modernizarea societății moldovenești. Or, „experiența vieții pandemice și-a lăsat amprenta asupra psihicului uman, relațiilor sociale, coeziunii grupurilor și comunităților. Epoca pandemică a modificat părerile oamenilor privind valorizarea vieții, modul în care munca lor influențează asupra bunăstării individuale și colective, interacțiunea cu colegii și flexibilitatea așteptată de la angajatori, capacitatea administrației locale și centrale de a organiza societatea” [17, p. 52]. Prin evaluarea și investigarea schimbărilor produse de pandemie urmărim argumentarea necesității reînnoirii priorităților de organizare și dezvoltare comunitară, inclusiv redi-

mensionarea paradigmei de organizare a societății în post-pandemie.

Semnalăm în acest context al cercetării că noile realități sociale revendicate de pandemie pun pe agendă probleme care de regulă erau neglijate ca fiind lipsite de importanță și de primă necesitate pentru o societate a tehnologiilor de vârf, sau se aflau într-o stare incipientă și de aceea pur și simplu nu erau luate în seamă, astfel încât analiza lor era amânată pentru „altă dată”. În categoria acestora se înscriu și studiile ce vin cu abordări asupra valorilor, normelor și principiilor vieții umane și organizării sociale, precum solidaritatea, responsabilitatea, raționalitatea, interesul și binele comun, securitatea individuală și socială ș.a. Criza pandemică trebuie să fie o lecție învățată care să scoată în evidență soluții și „modalități care să prevină și să gestioneze mai bine astfel de crize (...) trebuie să reconstruim încrederea și cooperarea în interiorul fiecărei țări și între națiuni, între oameni și guvernele lor” [18].

În raport cu necesitatea reevaluării relațiilor sociale din perspectiva reconstrucției fundamentelor valorice, lansăm trei dimensiuni de valorificat din perspectiva *societate în pandemie versus societate post-pandemie*.

1. Necesitatea resetării relațiilor sociale prin reactualizarea unei moralități sociale și individuale. Neglijarea aspectelor inerente cultivării spiritualității umane în societatea de până la pandemie a agravat situația societăților în perioada de pandemie. Chiar și în condițiile pragmatismului contemporan, prin accentuarea în condiții de pandemie a relevanței unor asemenea valori sociale precum solidaritatea, responsabilitatea, compasiunea, datoria etc. esențializate în marile doctrine morale ale lui Aristotel, I. Kant, J.S. Mill, R. Hare ș.a. se va transmite un mesaj tranșant de resetare a relațiilor sociale prin reactualizarea unei moralități sociale și individuale. În această direcție, natura moralității are două puncte de plecare (așa cum se regăsesc în opinia lui J. Racheles): 1. Judecățile morale trebuie să fie susținute de bune temeuri; 2. Moralitatea cere considerarea imparțială a intereselor fiecărui individ. „Moralitatea este, în primul rând și în cea mai mare măsură, o chestiune de apel la rațiune” [19, p. 15] și atunci când persoanei i se cere să urmeze un comportament anume trebuie să existe temeuri bune pentru aceasta. Astfel, acțiunile umane în condiții de pandemie nu pot fi determinate de liberul arbitru al individului, similar gustului estetic care poate fi absolut individual, și chiar irațional, ori de drepturile și libertățile fundamentale susținute de societățile în condiții de normalitate, ci mai degrabă conforme unor decizii raționale. În acest caz, al funda-

mentelor normative ale acțiunii sociale intenționate, avem argumente solide de natură rațională ce avantează individul în relațiile sale cu ceilalți, dar și cu o contribuție esențială la binele comun. Așa cum pentru Kant morala înseamnă respectarea deliberată a legilor morale ale propriei rațiuni, trebuie să recunoaștem și statutul de ființă autonomă cu *dreptul de a decide pentru sine*. După cum arată V. Mureșan [20], Kant ne îndeamnă să credem că obligațiile morale nu decurg din situația socială ori din rang, ci exclusiv din statutul nostru de ființe *raționale*, iar ca ființe raționale suntem cu toții *egali* între noi. În formula explicativă a eticii kantiene, din lucrările lui V. Mureșan deducem cu ușurință că decizia rațională de a urma legea morală este esențială într-o societate.

O morală solidă trebuie să aibă la bază „o concepție realistă cu privire la ceea ce le stă în putință ființelor umane” [19, p. 63]. Dar oare să nu fie în putința acestora respectarea măsurilor de protecție, limitarea interacțiunilor sociale nemijlocite, minimalizarea ieșirilor publice etc.? Multiplele fapte, înregistrate pe timp de pandemie, de încălcare a normelor (morale și legale, a deciziilor autorităților) pun în joc însăși natura umană (raționalitatea) și principiile moralității publice, fapt ce ne duce la ideea unui deficit de raționalitate, gândire critică și responsabilitate. În condiții de pandemie, lecția dură pe care trebuie să o înțeleagă toți și fiecare este că nu există persoane privilegiate, viețile tuturor au aceeași valoare și toți suntem în egală măsură responsabili de consecințe. De aceea, vorbind despre un minim de moralitate, putem spune că aceasta reprezintă „efortul de a îndruma comportamentul cu ajutorul rațiunii (...) acordând în același timp valoare egală intereselor fiecărui individ ce va fi afectat de acel comportament” [19, p. 18].

Or, nici până la pandemie, nici în prezent nu a fost anulat caracterul universal al principiilor eticii lui Aristotel, al imperativului categoric kantian, al utilitarismului lui J.S. Mill, precum nici raționalitatea și responsabilitatea umană, multe alte repere valorice ale vieții umane sociale care s-au dovedit a fi deficitare în condiții de pandemie, fapt ce condiționează revizuirea și reevaluarea reperelor spirituale ale organizării societății contemporane tehnologizate și, mai nou, masiv digitizate.

2. Relevanța unei comunicări eficiente, oneste, corecte și coerente între autorități și cetățeni. Într-un mod vădit în timpul perioadei de pandemie s-a dat dovadă de un fragmentarism, lipsă de consecvență și neconcordanță dintre decizii și acțiunile întreprinse în societate pentru a asigura o stare de echilibru și de sănătate publică. Or, deciziile luate de autorități, comportamentele și acțiunile fiecărei persoane în

parte adesea au mers pe drumuri paralele, fapt care necesită indubitabil o cercetare complexă implicând anumite abordări relevante pentru societăți aflate în impas (filosofia existențialistă, filosofia vieții, fenomenologia ș.a.).

Mai mult ca oricând este necesară o viziune de ansamblu, integrată, care să depășească abordările fragmentate și diferențiate, să evalueze contradicțiile dintre prioritățile sociale și cele individuale manifestate pe timp de pandemie. Astfel, ar fi necesar să acționăm în stilul utilitarismului, care promovează o *teorie generală a raționalității acțiunii* [21]. Or, în pofida criticilor aduse utilitarismului, în aceste condiții contează consecințele, deoarece în formula utilitarismului, pentru a stabili dacă o acțiune este corectă, trebuie să urmărim rezultatul acțiunii.

3. Caracterul universal al fundamentelor valorice ale societăților contemporane. Criza pandemică a reliefat și accentuat valabilitatea și importanța unor fundamente valorice tradiționale: solidaritatea, responsabilitatea, raționalitatea, compasiunea etc. care chiar și în condiții de impunere a măsurilor de distanțare fizică, autoizolare etc. se mențin a fi esențiale pentru societăți. „Există reguli morale pe care toate societățile le au în comun, de aceea aceste reguli sunt necesare pentru ca o societate să existe” [19, p. 29]. Și chiar dacă pe parcursul vieții sociale în condiții de până la pandemie persoanele au fost obișnuite să acționeze într-un anume fel, reieșind din propriile sale standarde valorice și normative, să gândească despre comportamente din perspective duble (moral-amoral, legal-ilegal, util-inutil ș.a.), acum din temeuri obiective suntem restricționați de decizii luate la nivel național și supranațional care operează cu indicatori ce înlătură preferințele individuale. Așadar, „setul de reguli care reglementează modul în care oamenii trebuie să se comporte unii față de alții, regulile pe care niște oameni raționali vor fi de acord să le accepte în vederea avantajului reciproc, cu condiția ca și ceilalți să le respecte” [19, p. 140] constituie esența moralității ce trebuie să domine în societatea aflată în pandemie și probabil în post-pandemie.

Astfel, printr-o perspectivă tridimensională (situația de până la, în timpul și după pandemie), dar și luând în considerare rezultatele evaluărilor empirice realizate, s-a inițiat identificarea reperelor organizării sociale ce pot determina creșterea rezilienței sociale și individuale la provocări ale timpului, precum și impulsiona modernizarea societății moldovenești, care trebuie să fie inițiată pe dimensiunea construirii unei relații reciproc avantajoase de cooperare dintre actorii sociali și prin fundamente normativ axiologice de organizare socială.

BIBLIOGRAFIE

1. Marcus S. Nouă chipuri ale ordinii și haosului. În: Revista Secolul 21. [on-line] <https://secolul21.ro/arhive/438> (vizitat la 12.03.2021).
2. Hayek von F. Drept, legislație și libertate. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2013. 589 p.
3. Vasil'kova V.V. Poryadok i khaos v razvitiu sotsial'nykh sistem. Sinergetika i teoriya sotsial'noy organizatsii. SPb.: Lan, 2002. 480 p.
4. Nebunu M. Teoria haosului în educație, complexitatea și educația-haos. În: Analele Universității „C. Brâncuși”, nr. 2/2020, pp. 7-26. [on-line] http://www.utgjiu.ro/revista/dppd/pdf/2010-02/1_MIHAI_NEBUNU.pdf (vizitat la 12.03.2021).
5. Knyazeva E.N., Kurdyumov S.P. Zakony evolyutsii i samoorganizatsii slozhnykh sistem. M.: Nauka. 2004. 230 p.
6. Bachelet M. Declarația de la Geneva, decembrie 2020. [on-line] https://www.publika.md/onu-pandemia-a-scos-la-iveala-toate-fisurile-si-fragilitatile-societatilor_3090876.html#ixzz6qhS1tVRc (vizitat la 14.03.2021).
7. Pagina oficială. [on-line] <https://cancelaria.gov.md/ro/apc/coronavirus> (vizitat la 22.03.2021).
8. Worldometer's COVID-19 data. [on-line] <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (vizitat la 19.03.2021).
9. Pora A. Trei probleme pe care le-a dezvoltat societatea românească. Radio Europa Liberă România. [on-line] <https://romania.europalibera.org/a/analiz%C4%83-trei-probleme-pe-care-le-a-ar%C4%83tat-pandemia-despre-societate-rom%C3%A2neasc%C4%83/31145828.html> (vizitat la 12.03.2021).
10. Mîrza R. Statul de drept în Republica Moldova în era COVID-19. 2021. [on-line] https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-01/Rule-of-Law-in-Moldova%27s-Age-of-COVID-19_Rom.pdf (vizitat la 19.03.2021).
11. Lapierre J.W. L'Analyse des systèmes politiques. Paris: PUF, 1968, p. 271.
12. Damian A., Șubernițchi V. Intoxicare și propagandă în gestionarea crizei COVID-19 în Republica Moldova. De ce neagă 1 din 2 moldoveni gravitatea pandemiei. [on-line] <https://www.crpe.ro/wp-content/uploads/2020/07/Intoxicare-%C8%99i-propagand%C4%83-%C3%AEn-gestionarea-crisei-COVID-19-%C3%AEn-Republica-Moldova.-De-ce-neag%C4%83-1-din-2-moldoveni-gravitatea-pandemiei.pdf> (vizitat la 25.03.2021).
13. Pașa V. Prezentarea rezultatelor cercetării sociologice realizate de Compania CBS Research, 2020. [on-line] <https://rvs.md/ce-cred-moldovenii-despre-afirmatiile-din-spatiul-public-legate-de-covid-19-sondaj/> (vizitat la 09.04.2021).
14. Călugăreanu V. Incoerența autorităților în gestionarea pandemiei a generat negarea covid-ului și a alimentat teoriile conspiraționiste. [on-line] <https://www.report.md/stiri/Incoerenta-autoritatilor-in-gestionarea-pandemiei-a-generat-negarea-COVID-ului-si-a-alimentat-teoriile-conspirati-oniste-1164> (vizitat la 12.03.2021).
15. Groza I. Consolidarea coeziunii sociale și a unei identități comune în Republica Moldova. Probleme-cheie și recomandări practice. [on-line] <http://iep-berlin.de/wp-content/uploads/2018/02/Social-Cohesion-and-Common-Identity-RO.pdf> (vizitat la 09.04.2021).
16. Prisac I. Puterea politică și entropia socială în viziunea sinergetică. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2009, nr. 3, pp. 140-148.
17. Spătaru T. Manifestări ale coeziunii sociale în contextul pandemiei Covid-19. În: Administrația Publică, nr. 3, pp. 50-59.
18. Pagina oficiala UNDP. [on-line] <https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/coronavirus.html> (vizitat la 11.04.2021).
19. Racheles J. Introducere în etică. București: Punct, 2000. 199 p.
20. Mureșan V. (ed.) Legea morală la Kant. București: Editura Universității din București, 2009. 132 p.
21. Ene G. (ed.) Filosofia politică a lui J.S. Mill. Iași: Polirom, 2000. 262 p.

Florentin Leancă. *Str. Ismail*, 2006, u. p., 35 × 24 cm.